

Jak učit o moderním antisemitismu

Metodika pro pedagogy

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

rádi bychom Vám tímto představili příručku, která přibližuje pedagogům problematiku soudobého antisemitismu.

Cílem tohoto materiálu je podat pedagogickým pracovníkům všeobecný přehled běžných projevů současného antisemitismu a zároveň jim poskytnout klíčové výchovné zásady a strategie, jejichž pomocí by měli s tímto složitým a náročným problémem bojovat.

Antisemitismus je v dnešní společnosti stále přítomen a od konce 90. let 20. století je zaznamenáván vyšší počet násilných činů s antisemitským podtextem. Jejich cílem se stali jedinci jak židovského, tak nežidovského původu, jejich majetek a instituce náležící židovským obcím. V poslední době se problém antisemitismu dostal do popředí rovněž na školách a v jiných výchovných zařízeních.

Doufáme, že pro Vás bude tento materiál návodem, jak na problém antisemitismu mladé lidi upozornit, jak o něm s žáky efektivně hovořit a jak na něj případně správně reagovat.

VÝUKA O ANTISEMITISMU NA ŠKOLÁCH

Otázku a výskyt antisemitismu ve školách lze řešit příležitostně a spontánně, v reakci na konkrétní projevy přímo ve třídách, školách i širší veřejnosti. Reakce na tento problém lze rovněž naplánovat jako preventivní opatření a součást učebních osnov. Samotným tématem se lze zabývat v mnoha předmětech jako je občanská nauka, literatura, výtvarná výchova, dějepis atd.

I když antisemitismus může v hodinách sloužit jako příklad rasismu a diskriminace, studenti by si měli uvědomit, že antisemitismus se často projevuje i tam, kde jsou Židé integrováni do společnosti.

Kromě toho jsou prvky rasistických ideologií pouze jednou ze stránek antisemitismu. Historicky se nenávisť vůči Židům projevovala nejvýrazněji v podobě rasistických předsudků a politiky, avšak zároveň byla formou náboženského antagonismu coby kulturní tradice a projevovala se také jako politická zášť proti židovskému národu

DIDAKTICKÝ PŘÍSTUP

Osvědčené postupy

Učitelé, kteří připravují cvičení, projekty a workshopy o současném antisemitismu, by se neměli zaměřovat pouze na jeho rasistickou podobu, ale rovněž na jeho nenápadné a často nevědomé formy, které se předávají z jedné generace na druhou. To lze ilustrovat na následujících příkladech:

- Na zdech jsou často k vidění svastiky a antisemitské nápisy. Existují iniciativy, v jejichž rámci skupiny žáků odstraňují antisemitská graffiti ve svém okolí.
- Mnoho ulic se ještě stále jmenuje po známých antisemitech, což lze využít jako odrazový můstek pro dějepisný projekt vedoucí žáky a studenty ke kritickému dialogu o místních dějinách.

- Studentům lze poradit, aby na internetu pátrali po organizacích, které bojují proti antisemitismu a propagují toleranci.
- Je možné zřizovat památníky obětem antisemitismu, například desku na památku deportovaných židovských dětí z příslušné školy nebo oběti místního antisemitismu jak před, tak po holocaustu.
- Je možné pořádat studentské debaty a workshopy za účelem posílení povědomí o argumentech proti antisemitismu.
- Návštěvy židovských památek mohou studentům zprostředkovat kontakt s židovským odkazem v jejich regionu.
- Kontakty a setkání s místní židovskou obcí nebo židovským muzeem pomáhají k hlubšímu poznání židovské kultury a tradic.

Pedagogové mohou rovněž využít zdroje a nástroje, které poskytují jak národní, tak mezinárodní programy, asociace učitelů, specializované instituce a mezinárodní organizace. (Viz list *Doporučené internetové stránky*.)

DRUHY ANTISEMITISMU: PRAKTICKÉ RADY PRO PEDAGOGY

Reakce na antisemitismus jsou zvláště účinné, když jsou učitelé obeznámeni jak s dějinami židovského národa, tak antisemitismu samotného. Proto je dobré mít na paměti, že antisemitské projevy a stereotypy jsou často dány historicky, a proto jsou vyjadřovány nevědomky nebo se vyskytují v sotva patrné a nepřímé podobě. Následující doporučení reaguje na nejčastější a nejzávažnější projevy antisemitismu a slouží jako návod, jak na tyto předsudky reagovat.

Antisemitské stereotypy

Většina antisemitských stereotypů vykresluje Židy jako nebezpečné, méněcenné nebo zlé „cizáky“, dehumanizuje je a ztotožňuje se s diskriminací, vylučováním a perzekucí. Dokonce i kladné stereotypy odvádějí pozornost od jednotlivců a jejich vlastností.

Aby se mladí lidé stali nezávislými jedinci, schopnými úspěšně a konstruktivně se angažovat ve svém stále složitějším prostředí, měli by se naučit odhalovat a odmítat stereotypy namířené proti jakékoli skupině lidí.

Didaktická doporučení

Pokud se ve třídě objeví specifický antisemitský stereotyp, je třeba – ještě než se budete zabývat specifickými stereotypy a jejich historií – zaměřit se nejprve na schémata vytváření stereotypů a diskutovat o nich. Proto je vhodné, aby si učitelé byli vědomi svých vlastních představ o Židech a ujasnili si, jaké stereotypy používají oni sami. Objasňování stereotypů a pátrání po jejich používání je užitečnější než zapojovat se do sporů.

Porovnejte stereotypy s jinými přístupy k identitě

Učitelé mohou na začátku požádat studenty, aby popsali svou vlastní odlišnou identitu. Tak se dozvědí, že lidská bytost se skládá z rozdílných a rozmanitých vrstev, a dojdou k zjištění, že nikoho nelze redukovat na jediný rozměr.

Ukažte rozmanitost Židů

Život Židů je nutno ukázat jako široké spektrum kulturních a náboženských tradic. Židé jsou multikulturní, multietnická a mnohojazyčná skupina lidí se širokou škálou životních stylů a názorů, podobně jako je tomu u evangeliků, katolíků, muslimů nebo lidí vyznávajících jiná náboženství. Žáci by si měli uvědomit, že Židé jsou, stejně jako ostatní lidé, jednotlivci a že právě tak je třeba na ně pohlížet.

Řešte neúmyslný antisemitismus

Pokud studenti bezděčně používají antisemitský jazyk nebo vnímají Židy z pohledu antisemitů, je důležité jim pomoci, aby si to uvědomili. Pedagogové musejí volit vhodnou dobu i kontext, kdy zmíněný problém řešit, a to buď formou osobního rozhovoru, nebo v rámci celé třídy.

Nezabývejte se neexistujícími stereotypy

Jestliže se pedagogové zabývají stereotypy, o nichž se studenti sami nezmiňovali, měli by být obezřetní. Je důležité si uvědomovat, jakou moc stereotypy mají a jaké nebezpečí může vyplývat z uvádění nových stereotypů, které mohou utkvět v myslích studentů. Z tohoto pohledu je ještě důležitější dávat pozor při práci s antisemitskými obrazy a snímky.

Antisemitismus a holocaust

Ačkoli se pokusy bagatelizovat a trivializovat holocaust v jistých ohledech liší od jeho popírání, mohou být stejně urážlivé.

Jestliže se holocaust bagatelizuje a vtipkuje se o něm, lze to považovat za úmyslně antisemitské, pokud se tak děje s cílem urazit a ponížit Židy. Takto nahlížený holocaust navazuje na tradiční formy antisemitismu, ale také na jejich moderní podobu. Někteří lidé například začleňují holocaust mezi antisemitské teorie „spiknutí“ a tvrdí, že je to „židovský nástroj“, který představuje pro Židy způsob, jak získat – podle tohoto argumentu – ještě více peněz a nadvlády.

Navíc obtížný proces vyrovnávání se se skutečností, že se na holocaustu podíleli někteří jednotlivci, instituce nebo národy, vyústil v některých zemích v cosi, co se zpravidla označuje jako „druhotný antisemitismus“. Jádrem tohoto antisemitismu je zášť vůči Židům jako obětem holocaustu.

Agentura Evropské unie pro základní lidská práva upozorňuje, že druhotný antisemitismus se objevil v situaci, kdy „se otevřené projevy antisemitismu staly společensky nepřijatelnými a trestanými, a jako takové byly zdánlivě vypuzeny na okraj společnosti [...]. Typickým tvrzením druhotného antisemitismu, který čerpá ze starých otevřeně antisemitských stereotypů, například je, že Židé manipulují s Němci či Rakušany tím, že zneužívají jejich pocitů viny.“¹

Didaktické doporučení

Co nejlepší výuka o holocaustu je tím nejlepším způsobem, jak čelit jeho zlehčování. Povědomí o holocaustu jakožto evropském odkazu, přelomu ve světových dějinách, je v tomto kontextu naprosto prvořadé. Proti druhotným podobám antisemitismu lze efektivně bojovat odkazováním na mezinárodní iniciativy probíhající na tomto poli, včetně iniciativ na úrovni mezinárodních projektů pro školy. Když se o tom studenti dozvědí, uvědomí si, že antisemitismus ani holocaust nejsou výhradně židovskými problémy.

1 Antisemitism: Summary Overview of the Situation in the European Union 2001–2011, European Union Agency for Fundamental Rights.
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2215-FRA-2012-Antisemitism-update-2011_EN.pdf

Řešte neúmyslné zlehčování holocaustu

Studenti mohou pronášet tvrzení, která degradují holocaust, ale jenom tím opakují něco, co se někde dozvěděli nebo zaslechli. V takových případech se doporučuje dotyčné studenty vyzvat, aby se nad svými poznámkami zamysleli a kriticky zhodnotili, co říkají.

Pokud někdo nevhodně přirovnává jiné události k holocaustu, měl by mu učitel poskytnout co nejvíce informací, aby od falešného srovnání upustil.

Aktivně se zúčastněte přípravy připomínkových dnů

Během příprav připomínkových dnů holocaustu na školách lze rozvíjet empatii vůči obětem. Pokud do akce zapojíme jednotlivé oběti a jejich příběhy, bude to pro studenty citový prožitek, a nebudou pak tyto vzpomínky více znevažovat.

Doporučujeme aktivity zaměřené na příběhy skutečných lidí, jejichž jména nebo tváře se podařilo identifikovat (někdejších obyvatel města, bývalých učitelů nebo žáků školy apod.), nebo lidí, které se v rámci projektu podaří vypátrat.

Popírání holocaustu

Popírání holocaustu záměrně překrucuje historická fakta a odmítá uznat Židy za oběť zločinů ze strany nacistů a jejich kolaborantů v době druhé světové války.

Pachatelé holocaustu se za sebou snažili zahladit veškeré stopy. A částečně se jim to také dařilo. Popírání holocaustu v určitém smyslu tento plán dovršuje, a proto bylo v řadě zemí prohlášeno za nezákonné.

Pokud některý student zpochybňuje holocaust anebo vyjadřuje podporu ideám jeho popíračů, může to být signál, že je zapojen do extremistických aktivit nebo to přinejmenším svědčí o tom, že má k takovým myšlenkám přístup. I kdyby žák takový názor vyslovil jako určitou formu provokace, je možné zároveň předpokládat, že je obeznámen i s dalšími antisemitskými názory. A proto je reakce na popírání holocaustu zcela zásadní.

Didaktická doporučení

I když je nutné takový názor konfrontovat s historickými fakty, jakákoli debata o tom, zda k holocaustu vůbec došlo, nejenže není na místě, ale je zároveň kontraproduktivní, neboť proti každé předložené skutečnosti může vyvstat nová lež.

Učitelé by se měli nejdříve přesvědčit, zda tyto názory, pokud již byly vysloveny v diskusi dané skupiny, nepřevažují a zda žáci chápou, proč je popírání holocaustu nesprávné a proč je nutné na něj pohotově reagovat.

Snažte se pochopit motivaci studentů

Ke studentům, kteří takové názory zastávají, je lepší přistupovat individuálně, aby bylo možné se jich zeptat na důvod, proč popírají holocaust, než se s nimi pouštět do diskuze. Takový přístup umožní zaměřit se na otázky osobní povahy jako například: „Proč jsi to řekl? Kde jsi přišel k takové informaci? Proč je pro tebe důležitá?“.

Pokud učitel dojde k závěru, že se dotýčný student pokusil takovou provokací upoutat na sebe pozornost, pak by měl hledat možnosti a poskytnout mu příležitost upoutat na sebe pozornost a získat sebevědomí jiným, konstruktivním způsobem.

Debatám o tvrzeních popíračů holocaustu se vyhněte

Debaty věnované tvrzením popírajícím holocaust mohou takové rétorice poskytnout legitimitu, zpravidla však nevedou k žádným výsledkům. Studentům by se místo toho měla dát příležitost účastnit se diskuzí, rozvíjet vlastní názory, zabývat se složitými otázkami atd., jinými slovy, měli by získat kladnou zkušenost, díky níž si uvědomí, že holocaust je téma, o němž lze hovořit a diskutovat zajímavě a originálně, ale s vědomím, že k němu skutečně došlo.

Do třídy lze například pozvat člověka, který holocaust přežil, nebo erudovaného vrstevníka studentů či čelního představitele židovské obce a k názorům popírajícím holocaust, které se ve třídě mohou objevit, vytvořit protiváhu..

Židovské muzeum v Praze
Oddělení pro vzdělávání a kulturu
www.jewishmuseum.cz
education@jewishmuseum.cz
+420 222 749 350